

הדברים יפים ונכונים בעיני העולם הזה. ננסה לבדוק אותם בענין עבודת ה'.

איך להתייחס לכישלון רוחני?

אנחנו יודעים שלחטוא זה דבר נורא. חטא הוא הרסני ואיום, מחריב אותנו עצמנו והורס את הבריאה. לפי זה, לכאורה, כל אדם אמור לנצח בכל הנסיונות שהחיים מזמנים לו, ואם כן כל כישלון, כל מעידה, מוכיחה שאנחנו מאכזבים, מקלקלים, לא עושים מה שה' דורש מאיתנו. התוצאה היא שכאשר אנחנו חוטאים בסופו של דבר, אנחנו מרגישים אכזבה קשה, פשוט לא יתכן שזה אנחנו.

ואז אנחנו בוחרים באחת משתי דרכים - ושתיהן שליליות: הדרך האחת - אנחנו מרגישים רע מאוד עם עצמנו, כועסים על עצמנו, מאוכזבים מעצמנו. ההרגשה הרעה הזו אינה תורמת לנו שום דבר. אנחנו לא מתחזקים לקראת ההתמודדות הבאה, אלא נחלשים יותר. כפי שכתב הרמב"ם (בפירושו לאבות, פרק ב משנה יג): "כשיחשוב האדם עצמו חסר ופחות - לא יגדל בעיניו חסרון שיעשהו".

הדרך השנייה - להחליט שמה שעשינו היה בסדר. הדיבור האסור לא היה כלל לשון הרע, זה היה לגמרי לתועלת, ההסתכלות האסורה היתה בלא שום כוונה, ובלי שום הרגשה ח"ו נויש המהדרים להסתכל שוב, להוכיח לעצמם שזה היה בסדר, השעה וחצי של פטפוטים באמצע הלימוד היתה לצורך מנוחה, והתפרצויות הזעם על הילדים במהלך ההשכבה היו אך ורק לצורך חינוך.

שתי הדרכים אינן מובילות לתשובה אלא לקלקול נוסף. ואם כן וודאי שהן באות מבית מדרשו של היצר הרע. אם כן מה התשובה באמת, איך אפשר לא להיכשל בהן? הרי ברור שחטא הוא דבר נורא, ואסור לנו לחטוא. לפי זה מי שחוטא אמור לכעוס על עצמו, לחוש רגשי אשמה כבדים מאוד. באופן טבעי זה אמור להוביל אותנו לאחת משתי הדרכים הנ"ל. היכן הטעות?

← "לא תוכל שלא תחטא"

שלמה המלך אומר בקהלת (ז): "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא

יחטא". פסוק ידוע ומוכר, מגיל חמש. התרגלנו מאז להבין את הפסוק, כאילו יש כאן טענה על המין האנושי, שכביכול מאכזב את הציפיות. כולם לא בסדר. אבל מהעיון בראשונים שם נראה שלא זו הכוונה. זה לשון ה"אבן עזרא": "דע, כי לא תוכל שלא תחטא, כי אין אדם אשר לא יחטא". גם מהספורנו שם נראה שזו קביעת עובדה, שאי אפשר לשלוט לגמרי על החושים שלא יחטאו כלל. וכן כתב בעל ה"חינוך" בהקדמתו: "ידוע לכל בעל שכל שאי אפשר לבעל חומר בעולם מבלי שיחטא".

והדברים לכאורה אינם מובנים. האם באמת מותר לחטוא מידי פעם? האם איננו אשמים בזה? הרי לא יעלה על הדעת דבר כזה!

התשובה ברורה: בוודאי שביחס לכל מערכה בפני עצמה יכול האדם לשלוט על עצמו ולא לחטוא, והוא אכן נדרש לעשות זאת. אבל כאשר נמצאים אנו במערכה של אלף התמודדויות ליום, אנחנו די קרובים להיכשל מידי פעם. אין כאן הצדקה להיכשל, אבל ישנה מציאות שהכישלון קרוב. אשר על כן גם כאשר אנו נכשלים חלילה, אין זו פשיטת רגל, אלא עלינו להתנער מן הכישלון. להביע חרטה ורצון שזה לא יישנה, ולהוכיח שהכישלון הזה אינו חלק מאתנו. ננסה להמחיש את הדברים.

אדם נוסע ברכבו בכביש פתלתל, עמוס רכבים וילדים חוצים. בתנועה אחת בלתי זהירה הוא עלול לגרום לתאונה. הוא נוסע בכביש זה יום ביום במשך שמונה שעות. אין לו כל הצדקה לטעות, ואם הוא טועה הוא עלול להרוס חיים שלמים. ולמרות זאת ניתן לצפות מראש שהוא יעשה זאת.

זהו מצבנו כאן. כל חטא הוא הרס, אבל עם כל זה ניתן לצפות מראש שכנראה באיזשהו שלב נעשה זאת. למה ברא כך ה' את העולם? נשגב מבינתנו. אבל מכיון שזו המציאות, חייב להיות שמצות התשובה היא חלק מצורת העבודה.

אם נרצה להשתמש במשל הנ"ל, נאמר כך: אם מי ששלח את הנהג הזה לכביש הוא אדם טוב ומטיב, מוכרח להיות שהוא נתן לו את האפשרות לרפא מיד את מי שנפגע על ידו, חלילה. ומכיון שאכן הנהג הדורס יכול לתקן, אם לאחר התאונה הוא ימשיך בנסיעה כרגיל ויאמר "מצטער, קשה לי להיזהר", אין רע לב ממנו. אבל מיד לאחר התאונה הוא יעצור, יתכופף ויסייע, ואף יצליח

לרפא מיד את הנפגע בשלמות, הרי אין מאושר ממנו.

הדברים מפורשים בחובת הלבבות, בתחילת שער התשובה: "נתברר לנו מדרך השכל ומן הכתוב בתורה, כי האדם מקצר מעשות מה שהוא חייב בו מחובות הבורא. מדרך השכל, מה שמצאנו על האדם מהתחלפות טבעיו... והתהפכות מידות נפשו... והתחייב בזה התחלפות מעשיו, כפי החילוף ההוא... וכיון שהתברר מציאות הקיצור במעשי האדם, היה מחנות הבורא אותו שנתן לו יכולת לתקן טעותו".

כלומר, ההיגיון אומר שכל אדם חוטא מידי פעם, מכיון שכך הוא בנוי, מכוחות מנוגדים, תאוות וכדומה. ולכן קבע הקדוש ברוך הוא שחטא הוא דבר שניתן לתקן אותו, על ידי תשובה.

להמחשה נוספת של הדברים, ננסה להשתמש בדוגמא מהמציאות. (יש להדגיש שאין הכוונה לדמות, חלילה, את סוג מערכת היחסים, אלא רק להמחיש את הרעיון.)

הרבה זוגות חיים באושר בשמחה ובכבוד הדדי לאורך ימים ושנים. עם כל זאת אין אף אדם בעולם שיכול להעיד על עצמו שלא נכשל מידי פעם בהתייחסות לא הוגנת לבת זוגו. כך הוא טבע האדם, שלא יכול להגיע לשלמות מוחלטת. הדבר מובן ונסלח, בתנאי שאכן נתקן זאת מיד, נביע חרטה ונבקש סליחה. בזאת אנו מביעים בעצם את העובדה שהכישלון הזה הוא לא חלק ממהותנו. רצוננו האמיתי הוא שיחסינו יהיו תמיד נפלאים, אלא שבני אדם אנחנו.

בזמן בקשת הסליחה ברור שאנו רוצים שזה לא יקרה שוב לעולם. ועם כל זאת כאשר זה יקרה שוב זה בהחלט מובן. העיקר שאנחנו משתדלים, וכשנכשלים מתקנים מיד.

בדומה לכך, זוהי גם כן הגישה לחטאים שאין רצוננו להיכשל בהם. עלינו להיזהר מכישלון בכל כוחנו. אין הצדקה לחטוא מידי פעם משום שאנו קרובים אל החטא. אבל אם, חלילה, נכשלים מידי פעם, אין זו פשיטת רגל. יש לבקש סליחה בכנות, להביע חרטה ורצון אמיתי שהדבר לא ישנה, ולהמשיך הלאה.

מצד שני יש להדגיש שאין להסתמך חלילה על כך שחטא הוא דבר בר תיקון ולהקל מחומרתו. על כך אומרת המשנה (יומא ח ט): "האומר אחטא ואשוב אין מספיקין בידו לעשות תשובה". אם מזלזלים מראש בחומרת הענין, הקדוש ברוך הוא לא נותן לעשות תשובה. אבל לאחר שחטאנו יש לזכור שכך היא דרך העבודה ואין להרים ידיים ולחשוב שאנחנו בלאו הכי סוג ב'.

העולם בנוי על תשובה

לאור הדברים האמורים, המושג "תשובה" אינו מושג של דיעבד, אלא כל הבריאה בנויה עליו. עבודת ה' בנויה על תשובה תמידית, שהיא התנערות מן הכשלונות האופפים אותנו על ידי הבעת חרטה ורצון כן שהם לא יחזרו על עצמם. בלי המושג "תשובה" לא היה קיום לעולם, משום שמטבע בריאת האדם הוא מלא עוון.

מקור הדברים בתהילים פרק נא, שבו דוד המלך מתפלל לה' שיקבל את תשובתו, וטוען: "הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אימי". ומפרש רש"י: "ואין לא אחטא, ועיקר יצירתי על ידי תשמיש הוא, שכמה עוונות באים על ידו". כלומר, הנטייה להרע טבועה באדם מצד עצם בריאתו, ולכן ראוי לסלוח לו. וכמו כן מאריך שם הרד"ק בדברים דומים. וכן כותב המלבי"ם (שם): "מבאר איך מחויב מצד המשפט להעביר עונו, כי האדם בטבעו מוכן אל העוון שהוא עיוות השכל... וכן הוא מוכן אל החטא שהוא מצד התאוה".

הגמרא בנדרים (לט:): אומרת, שתשובה היא אחד משבעת הדברים שקדמו לעולם. ומבאר שם הר"ן "שאי אפשר לעולם בלא הם". כלומר, כל מציאות בריאת העולם בנויה על תשובה. וכן כתב באורחות צדיקים שער התשובה, בתוספת הסבר: "כי אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא". כלומר, כיון שהאדם נברא באופן כזה שהוא עומד לחטוא, מוכרח הדבר שחטא יהיה דבר שהוא בר תיקון.

מצד שני יש לשאול על הדברים, מהמדרש המפורסם (הובא בילקוט שמעוני, יחזקאל יח כ): "שאלו לחכמה, חוטא מהו ענשו. אמרה להם, חטאים תדרוף רעה. שאלו לנבואה חוטא מהו ענשו, אמרה להם הנפש החוטאת היא תמות".

נראה ממדרש זה שעל פי ההיגיון אין מקום לתשובה. זהו חסד ה' שאין לו הצדקה על פי ההיגיון, וזה לכאורה נוגד לדברי הראשונים שהובאו כאן.

אך לאמיתו של דבר אין זו סתירה. על פי הדין לא היה מקום לתשובה, משום שחטא הוא מציאות, ואי אפשר לשנות את המציאות (וכמו שכתב במסילת ישרים פרק ד, עיין שם). אבל לפי זה גם כן לא היה אפשר לברוא את העולם, כמאמר חז"ל, שרצה הקב"ה לברוא את העולם במידת הדין וראה שאין העולם מתקיים כך. מדוע? משום שאם לפי הדין אין תיקון לחטא, ואין מי שלא חוטא, אין מקום לבריאת העולם. לכן הקדים ה' מידת הרחמים ושיתפה למידת הדין. דהיינו, ה' נתן מראש פתח לתקן את החטאים על ידי מידת הרחמים, משום שבלי זה, אין לנו מקום בעולם.

לסיכום: הכשלונות שלנו אינם מהווים עבורנו פשיטת רגל, אדרבא, הם דרך העליה שלנו, וה' הכין לנו את הפתרון לכל מעידה עוד לפני שנברא העולם. כך מתנהלים הדברים וזוהי דרך העליה. וכפי שכתב הגאון רבי יצחק הוטנר זצ"ל באיגרתו המפורסמת: "שבע יפול צדיק וקם - זוהי דרך העליה שלו".